

THEMA 02

Een tijd van westeloosheid

WESTEN

LIBERALISME

EUROPA

Wij leven in een tijd van “westeloosheid”. Binnen de westerse wereld zijn de tegenstellingen zo groot geworden dat ons idee van “het westen” niet meer duidelijk is. Maar de geschiedenis laat zien dat wij hier vaker zijn geweest. Als de huidige periode van westeloosheid ruimte creëert voor een nieuw liberaal project, bouwen wij mogelijk een betere wereld.

Onze observaties

- “[Westlessness](#)” (of “westeloosheid”) is de titel van het jaarlijkse rapport voorafgaand aan de veiligheidsconferentie in München (Münchner Sicherheitskonferenz). Nieuwe machtsverhoudingen maken de wereld minder westers, maar westeloosheid verwijst ook naar het westen zelf dat minder westers wordt, aldus het rapport. Grote tegenstellingen binnen de westerse wereld roepen de vraag op wat wij moeten verstaan onder “het westen”.
- In de afgelopen jaren is “[illiberale politiek](#)” opgekomen als een ideologisch alternatief voor het liberale idee van individuele rechten. Het illiberalisme pleit voor een gesloten culturele gemeenschap met sterkere grenzen. Voorbeelden zijn president Poetin en het Chinese staatsmodel, maar de illiberale politiek is ook juist een westers fenomeen (bijvoorbeeld in de vorm van de Amerikaanse president Donald Trump, de Hongaarse premier Viktor Orbán en de Poolse regeringspartij PiS).
- De Russische filosoof Aleksandr Dugin omschrijft het universalistische denken van de westerse mens (zoals het idee van de universele rechten van de mens, die voor iedereen, overal, dezelfde geldigheid moeten hebben) als “metafysisch racisme”. Dugin beschouwt universele ideeën als pogingen om een bepaald type denken op te leggen aan de rest van de wereld.
- Fundamentele spanningen tussen westerse landen, een manifestatie van westeloosheid, leiden steeds meer tot internationaal conflict. Terwijl de VS en de EU steeds vaker botsen, heeft de EU zelf ook geen eensgezinde stem tegenover de VS, China, Rusland en Turkije.

Analyse

In de afgelopen decennia kreeg “het westen” een bepaalde betekenis, van een cultuur waarin individuele mensenrechten voorop staan. Maar wat wij begrijpen als het westen is door de tijd heen veranderd. Ook heeft de westerse wereld altijd al verschillende vormen gehad (e.g. verschillende democratische systemen, vormen van kapitalisme). Onze tijd van tegenstellingen (“westeloosheid”), roept de vraag op of de betekenis van het westen opnieuw kan veranderen. Wat komt na westeloosheid?

Het illiberale kamp binnen de westerse wereld is meer dan populisme; het is ook een beweging met een alternatief begrip van “het westen”. Figuren zoals Donald Trump en Viktor Orbán begrijpen het westen aan de hand van culturele, etnische of religieuze criteria. Tegenover het idee van het liberale westen als een baken van individuele mensenrechten, staat hun idee van het westen als een “gesloten” (witte, christelijke) gemeenschap. Hier komt de illiberale kritiek op immigratie vandaan. Daarnaast krijgt de extremistische variant van het illiberalisme vorm als het extreemrechtse terrorisme dat “het westen” wil beschermen tegen zijn “vijand” (en [meer doden](#) veroorzaakt dan extremistische islamitische terroristen). Tegelijkertijd zijn de gematigde varianten van het illiberalisme, die zich ook keren tegen immigratie, steeds beter vertegenwoordigd in westerse democratieën.

Het moge duidelijk zijn dat binnen het westen kritiek op liberale ideeën eeuwenoud is. Het liberalisme is een denkstroming waarin de vrijheid van het individu voorop staat. Zij ontstond in het Engeland van de 18de eeuw, waarin steeds

meer groepen zich bevrijdden van de grip van de staat en het koninklijk huis. Daarna zijn liberale idealen, waaruit het idee van het westen als een open liberale wereld voortvloeit, vaak bekritiseerd in de westerse wereld zelf. Vooral Duitse en Franse intellectuelen, alsook internationale politieke bewegingen, hebben in de 20ste eeuw geprobeerd om liberale idealen te ontmaskeren. Hedendaagse alt-right-figuren keren zich opnieuw tegen het idee van het westen als een (open) liberale wereld, en spreken over “post-liberalisme”. Wat uniek is aan onze tijd, is dat ook niet-westerse stemmen die zich uitspreken tegen liberale ideeën veel invloed hebben, iets dat de tegenstellingen binnen de westerse wereld nog verder verscherpt (e.g. Russische invloed in Europa).

Toch kan onze “tijd van westeloosheid” leiden tot een betere wereld. Het illiberalisme, met zijn alternatieve begrip van het westen, is geworteld in het falen van politieke, economische en sociale systemen. Denk aan groeiende ongelijkheid, zwakke sociale mobiliteit en corruptie. Dit betekent dat het liberale project met een nieuwe “bezieling”, bijvoorbeeld door de strijd tegen ongelijkheid en klimaatverandering (iets waar Europa al naartoe beweegt), het idee van het liberale westen nieuw leven kan inblazen. Zo is ook een nieuwe “liberale coalitie” tussen Europa en de Verenigde Staten mogelijk, een coalitie die liberale waarden actiever probeert te beschermen in de rest van de wereld, iets dat sinds de mislukte Amerikaanse oorlogen in het Midden-Oosten nauwelijks in beweging is gekomen.

Implicaties

- **Het rapport van de Münchner Sicherheitskonferenz wijst ook op westeloosheid voorbij de westerse grenzen. Internationale samenwerking tussen westerse landen wordt steeds moeilijker (e.g. tussen de VS en Europa tegenover Rusland of China; tussen Europa en Frankrijk tegenover Turkije). Voordat een nieuwe liberale coalitie ontstaat, blijven wij in deze periode van westeloosheid.**
- **Sinds de Irak-oorlog is het beschermen van westerse waarden in de rest van de wereld een controversieel thema geworden. Toch is het goed mogelijk dat dit in de komende jaren meer momentum zal krijgen, bijvoorbeeld door een nieuwe Amerikaanse regering.**